

15.11.23р. 11гр. укр. мова

**Доброго дня! Тема уроку. Поняття синтаксичної норми. Синтаксична помилка. Складні випадки синтаксичного узгодження**

**Увага! Виконані завдання надсилати за електронною адресою:**  
[moshev2020@icloud.com](mailto:moshev2020@icloud.com)

### **Теоретична частина**

**Увага! Розпочинаємо повторення перед ЗНО! Синтаксис - це тема, з якої найбільша кількість питань у тестових зошитах! Уважно перечитайте теоретичний матеріал. За необхідності роздрукуйте та вклейте у зошит**

#### **1. Поняття синтаксичної норми. Синтаксична помилка**

**Теорія:**

#### **Підмет і присудок як головні члени двоскладного речення**

#### **Способи вираження підмета**

**Підмет** — головний член речення, що називає предмет або поняття й відповідає на питання *хто? що?*

За будовою підмети поділяються на

**проті** (виражені одним словом) *Вітри з розгону поламали скрипку* (Л. Костенко).

**І складені** (виражені кількома словами): *Багато літ перевернулось, води чимало утекло* (Т. Шевченко).

| Способи вираження підмета | Приклади                                                                                                     |
|---------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| іменник                   | <i><b><u>Шипшина</u></b> важко віддає плоди (Л. Костенко).</i>                                               |
| займенник                 | <i><b><u>Той</u></b> безперервно стягає поля, <b><u>сей</u></b> іноземних заводить телят (Г. Сковорода).</i> |

|                                                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|--------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| інша частина мови в значенні іменника                  | <p><b><u>Старий</u></b> [прикметник] підбадьорював своїх дітей енергійними вигуками (О. Гончар).</p> <p>З хвилини на хвилину можуть бити <b><u>поранені</u></b> [дієприкметник] (Ю. Збанацький).</p> <p>У великій світлиці за столом сиділо <b><u>троє</u></b> [числівник] (Ю. Мушкетик).</p> |
|                                                        | <p>Це <b><u>«добре»</u></b> [прислівник] прозвучало тепер м'яко (Ірина Вільде).</p>                                                                                                                                                                                                           |
| інфінітив                                              | <p><b><u>Жити</u></b> — це не значить тільки брати, а й давати (Д. Ткач).</p>                                                                                                                                                                                                                 |
| словосполучення, що узгоджується з присудком у множині | <p><b><u>Серпень з вереснем</u></b> схрестили довгі шпаги (М. Рильський). Порівняйте: <b><u>Батько з дочкою</u></b> вийшли на балкон. Батько з дочкою вийшов на балкон.</p>                                                                                                                   |
| словосполучення з двох займенників                     | <p>Нехай <b><u>кожен із нас</u></b> пізнає себе (Ю. Мушкетик). <b><u>Усі ми</u></b> прагнемо миру (З газети).</p>                                                                                                                                                                             |
| словосполучення з кількісним значенням                 | <p><b><u>Мільярди вір</u></b> зариті у чорнозем, мільярди щасть розвіяні у прах (В. Симоненко).</p>                                                                                                                                                                                           |
| фразеологізм                                           | <p><b><u>Бити байдики</u></b> — улюблена справа ледарів.</p>                                                                                                                                                                                                                                  |
| складна власна назва                                   | <p><b><u>«Так ніхто не кохав»</u></b> — яскравий зразок інтимної лірики. Андрій Семенович запізнюється.</p>                                                                                                                                                                                   |

**Зверніть увагу!** Щоб перевірити, чи правильно визначено підмет, спробуйте замінити його займенниками *він, вона, воно, вони* в називному відмінку. Якщо в реченні така заміна можлива, то це підмет, якщо ні - то додаток або **звертання**.

Наприклад, у реченні *Траву скошено* не можна замінити слово *траву* займенником *вона*. А в реченні *Трава зазеленіла* така заміна можлива.

Іноді підмет буває виражений неозначеною формою дієслова (інфінітивом), до якої не можна поставити питання хто? що? У таких реченнях

підмет визначаємо за змістом. Жити - це значить дихати, це значить діяти (Ж.-Ж. Руссо).

**Присудок** — головний член речення, що називає дію, стан або **змінну** ознаку діяча й відповідає на питання **що робить предмет? що з ним робиться? у якому він стані? який він є? хто або що він є?** За будовою розрізняють **простий** і **складений** присудок.

**Простий дієслівний присудок** може виражатися дієсловом або фразеологізмом: Любїть травинку, і тваринку, і сонце завтрашнього дня (Л. Костенко). Важко з напруженням дихає кінь, він вибивається з останніх сил (О. Донченко).

**Зауважте!** Простим дієслівним присудком вважаються аналітичні форми дієслів майбутнього часу: Будуть вишні, акації й клени так привітно, тепло шуміть (В. Сосюра).

| Тип присудка         | Спосіб вираження                                                                                                                                                                                                                                                                                               | Приклади                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|----------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Складений дієслівний | допоміжне дієслово + інфінітив:<br>допоміжним дієсловом найчастіше бувають такі слова: <i>починати, продовжувати, закінчувати</i> (фазове дієслово); <i>могти, хотіти, мусити, мати, пробувати, наміритися, уміти</i> (вираження волевиявлення); <i>невен, згоден, ладен, рад</i> (короткі форми прикметників) | Яким вогнем <u>спокутувати мушу</u> хронічну українську доброту?! (Л. Костенко).                                                                                                                                                                                               |
|                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | Я менш за все <u>схильний проповідувати</u> благодущність (М. Рильський).<br><br>Жваво, з юнацькою енергією <u>заходився</u> Семен <u>ставити</u> хату (М. Коцюбинський).<br><br>Я для вас <u>рад жити</u> (І. Франко).<br><br>Сократ <u>почав промовляти</u> . (Ю. Мушкетик). |

|                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                              |
|-------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Складений іменний | <p>- дієслово-зв'язка + іменна частина:</p> <p>-</p> <p>дієслова-зв'язки: <i>бути, являти, становити, ставати, робитися, називатися, вважатися</i> і под.</p> <p>- іменною частиною може бути іменна частина мови, тобто іменник, прикметник, займенник або числівник у формі називного чи орудного відмінка, а ще — дієприкметник.</p> | <p>Брат <u>став дизайнером</u>.</p> <p>У нас <u>був</u> дід дуже <u>схожий</u> на Бога (О. Довженко).</p> <p><u>Картинками</u> старих дитячих книг <u>здається</u> далеч (М. Рильський).</p> |
|-------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Зауважте!** Дієслово-зв'язку у формі теперішнього часу (є) часто пропускають (на її місці, як правило, ставиться тире): *Здоров'я - всьому голова* (Нар. тв.).

**Зауважте!** Не вважаються складеним дієслівним присудком два граматично пов'язаних дієслова, якщо кожне з них означає окрему дію і виконуються ці дії в різний час: *Батько пішов косити*. Батько спочатку *пішов*, а лише потім почав виконувати наступну дію — *косити*. Отже, слово *пішов* у цьому реченні — простий дієслівний присудок, а *косити* — обставина мети (з якою метою пішов?).

### **Пройдіть тестування за посиланням**

<https://miyklas.com.ua/p/ukrainska-mova/11-klas/sintaksichna-norma-380223/poniattia-sintaksichnoyi-normi-sintaksichna-pomilka-skladni-vipadki-sint-380224/re-be2f50b9-316e-4c77-85c4-ff7fe6cf9fa0>

#### 1. Знайди помилку

Синтаксичну помилку допущено в рядку

## Незграбний синтаксис – поширені помилки в побудові фраз

Синтаксис – це серце граматики української мови, тому для кожної людини, що працює з текстом, дуже важливо дотримуватись правил комбінації слів у межах словосполучення і речення. Така комбінація здійснюється за певними законами (нормами), які не можна порушувати.

Синтаксична норма — це правильна будова синтаксичних конструкцій — словосполучень і речень. Завдяки дотриманню синтаксичних норм можна досягти чіткості, логічності викладу думок та зв'язності тексту. Синтаксична помилка — це порушення синтаксичної норми.

### Типові помилки в побудові речень

1. Порушення в побудові речень із дієприслівниковим зворотом. : *ідучи до кінотеатру, почалась злива.*
2. Неправильний порядок слів у реченні, : *і нову вивчили Тетяна пісню Марина сьогодні.*
3. Недотримання смислового зв'язку між займенниками та тими словами, які вони замінюють, : *Сашко сів на стілець і вправ: у нього (Сашка чи стільця?) зламалась ніжка.*
4. Займенникове подвоєння підмета, : *Інна, як тільки прийшла до мами, вона одразу кинулася їй допомагати.*
5. Вживання дієслів у неправильних часових і видових формах, : *Маринка заходить до квартири та привіталася.*
6. Невміння поділити складне речення на прості, : *Коли Наталка мила посуд. Ненароком розбила тарілку.*
7. Хибне узгодження підмета й присудка, : *Тарас із другом говорив про економічну ситуацію в Україні.* Присудок, зазвичай, узгоджується з підметом у роді, числі, особі, але у деяких випадках можливі варіанти: *лікар сказав і лікар сказала, сирота спав* (про чоловіка) і *сирота танцювала* (про жінку). Використання середнього роду — неправильне, якщо іменник — власна назва: *Таїті красиве; Зімбабве велике.* У такому випадку рід присудка визначається родом загальної назви: *Перед дослідниками з'явився красивий Таїті* (острів); *Зімбабве* (країна) — *велична й неповторна.*
8. Неправильна побудова речень з однорідними членами, : *На городі росли огірки, помідори, кабачки, баклажани, овочі.*
9. Неправильна побудова конструкцій з парними сполучниками, : *Наша бібліотека надає не лише різноманітну літературу і проводить зустрічі з письменниками.*

## 2. Синтаксична норма. Правила синтаксичного узгодження

### Теорія:

**Синтаксичні норми** визначають правила побудови **словосполучень і речень**.

**Синтаксична помилка** — це порушення **синтаксичної норми**.

До синтаксичних помилок належать: **неправильний порядок слів у реченні; неправильне поєднання однорідних членів; порушення норм керування й узгодження; порушення зв'язку між підметом і присудком; неправильне вживання дієприкметникових і дієприслівникових зворотів тощо.**

*Приклад:*

У реченні *У ставок випустили мальків риби, форелі, окуня, коропа* помилкою є вживання іменника *риба* як одного з однорідних членів. Цей іменник випадає з ряду однорідних членів, оскільки є *родовою* (ширшою) назвою, а *форель, окунь, короп* — *видовими* (вужчими).

У реченні *Більшість присутніх проголосували проти будівництва атомної станції* неправильно узгоджено присудок *проголосували* (множина) з підметом, до складу якого входить іменник *більшість* (однина).

У словосполученні *зробив помилку завдяки неухважності* не виправданим є вживання прийменника *завдяки*. Для позначення **причини, що заважає здійсненню чогось**, в українській мові використовують прийменник *через*: *зробив помилку через неухважність, не прийшов через хворобу*.

Однією з поширених **синтаксичних помилок** є неправильне узгодження **загальних і власних назв** у словосполученнях.

Складні випадки синтаксичного узгодження

**Узгодження** — тип підрядного зв'язку в словосполученні, коли форма **залежного** слова відповідає формі **головного**, тобто узгоджується з ним у роді, числі й відмінку.

*Приклад:*

У словосполученні *бурхливої річки* залежне слово *бурхливої* узгоджується з головним словом *річки* й має форму **родового відмінка однини жіночого роду**.

[Перейти за посиланням.](https://www.youtube.com/watch?v=ASqrZ3I1iV8) Поняття синтаксичної норми Синтаксична помилка <https://www.youtube.com/watch?v=ASqrZ3I1iV8>

## Узгодження з власними назвами

## Узгоджуємо

**фах, посада, звання + відмінюване прізвище:**

*до поета Т. Шевченка, з драматургом М. Кулішем*

**місто, село, селище, річка + власна географічна назва:**

*до міста Луцька, біля села Підгірного, за річкою Прип'яттю*

**вулиця + власна назва жіночого роду:**

*по вулиці Затишній (АЛЕ на вулиці Хрещатик, до площі Ринок)*

## Не узгоджуємо

**місто, село, річка + складна власна назва чи власна назва в множині:**

*від міста Біла Церква, до села Чорний Потік, біля річки Південний Буг;  
у селі Семигори, у місті Черкаси*

**озеро, бухта, мис, порт, пустеля, гора, станція, штат, кишлак, аул +  
власна назва:**

*біля озера Іссик-Куль, у пустелі Сахара, до штату Іллінойс, на горі  
Еверест*

**завод, фабрика, шахта, газета, вірш, видавництво тощо + власна  
назва:**

*на фабриці «Мрія», у поемі «Кавказ», у видавництві «Ранок»*

**планета, сузір'я, галактика + власна назва:**

*до планети Марс, у сузір'ї Пояс Оріона, у центрі галактики Чумацький  
Шлях*

**Зверни увагу!**

У спеціальній географічній, військовій літературі, історичних документах власні назви населених пунктів і річок зберігають називний відмінок для того, щоб уникнути неточностей: біля міста *Харків*, до села *Брід*, глибина річки *Уж*.

Абревіатури узгоджуємо з дієсловами й прикметниками, зважаючи на рід основного слова: новостворена ОТГ (об'єднана територіальна громада), СБУ (Служба безпеки України) провела обшуки.

## Домашнє завдання

Відредагуйте речення

1. Згадуючи ліцей, перед нашими очима постає наша дружня група, бібліотека та оформлений по останньому слову техніки спортзал. 2. Учасники олімпіади встигли на реєстрацію, яку розпочали в 9 годин ранку. 3. Не дивлячись на спеку на протязі дня вони зберігали трудоспособність. 4. Наслідки змагання їм обьявили через три неділі. 5. Без хороших знаннів дуже важко знайти своє місто в житті.